

De Roo, P. (2016). *De constructie van het migrantenprobleem. Een geschiedenis*. Brussel: ASP editions

Laura Emery*¹

Migratie is vandaag de dag een van de hete hangijzers binnen het politieke debat. Polarisatie over migratie speelde een belangrijke rol in de Brexit en bij de verkiezing van Donald Trump tot president van de Verenigde Staten van Amerika. Ook in Europa en België wordt migratie heel vaak geframed in termen van een crisistoestand. De toegenomen instroom van asielzoekers legde de wankelende Europese eenheid ongemakkelijk bloot en gaf in België zelfs aanleiding tot het door sommige politici in vraag stellen van de Conventie van Genève. Een toenemend aantal mensen ontvluchten hun land om zich in België te vestigen. Samen met de generaties die volgden op de eerste migratiestromen doet dit het aantal mensen van vreemde origine in onze samenleving stijgen. In de publieke opinie wordt dit vaak als een crisis gepercipieerd. *De constructie van het migrantenprobleem* geeft aan waar we kunnen beginnen te kijken indien we ons de vraag stellen hoe dit komt.

In het boek worden de historische factoren weergegeven die volgens Paul De Roo van de aanwezigheid van migranten een probleem gemaakt hebben in de ogen van de allochtone bevolking in België. Hij maakt hiervoor gebruik van de formule van 'evenementalisering', een analyseprocedure, geïnspireerd door Foucault, die evidenties tegen het licht houdt en laat zien waar en wanneer bepaalde gebeurtenissen zich met bepaalde machtsmechanismen vermengd hebben om tot een specifieke situatie te komen. Hij schetst de padafhankelijkheid van beslissingen in het beleid die de laatste decennia genomen zijn. Evenementalisering betekent volgens De Roo dat de connecties, de confrontaties, de steunpunten, de blokkades, de krachtspele en de strategieën gevonden worden die op een bepaald moment gestalte gegeven hebben aan wat later als vanzelfsprekend beschouwd wordt. De Roo gebruikt deze methode om de bouwstenen van de constructie van het migrantenprobleem bloot te leggen. Het verklaart de voorspelbaarheid waarmee de aanwezigheid van migranten in de samenleving vandaag door de autochtone bevolking als problematisch wordt ervaren.

De Roo maakt gebruik van een tijdlijn die wordt ingedeeld in drie periodes: de pluralistische periode van 1947 tot 1980, de periode van het multiculturalisme van 1980

* laura.emery@vub.be

1 Onderzoeksgroep TOR, Vakgroep Sociologie, Vrije Universiteit Brussel

tot 1998 en de periode van integratie en inburgering van 1998 tot in de jaren 2000. Hij deelde deze tijdlijn in op basis van de grote breuken die zich in België in het denken over migranten voordeden. De pluralistische periode beschrijft hij als de tijd van de arbeidsmigratie, waarin men zich voorhield dat migranten slechts tijdelijk nodig waren om het tekort aan arbeidskrachten op te vullen. Volgens De Roo werden de vreemdelingen voor de autochtonen pas na de oliecrisis van 1973 langzaam zichtbaar. Vanaf dan zou zich een meer moeizame relatie tussen gastarbeiders en hun gezinnen en de autochtone samenleving ontwikkelen.

De Roo beschrijft hoe vanaf 1980 uit christendemocratische hoek een pril integratiebeleid op gang kwam, op basis van het principe van multiculturalisme, wat het samenleven met etnische minderheden mogelijk moest maken. Op papier liet dit integratiebeleid ruimte voor de eigen cultuur van de migranten, maar in de praktijk werden ze aangemoedigd om zo veel mogelijk over te nemen van de autochtone cultuur. De Roo geeft sterk weer hoe een beleid van integratie vaak een verheimelijkte poging tot assimilatie inhield. Iets dat in het boek treffend wordt aangehaald als een van de redenen waarom migranten zich tweederangsburgers blijven voelen. Ze worden in het defensief gedrukt, waardoor hun focus eerder bij het verdedigen van hun identiteit komt te liggen in plaats van bij het bijdragen aan de samenleving. Terwijl dit laatste wel duidelijk van hen verwacht wordt.

De Roo beschrijft hoe er in de derde periode een ommekeer komt in die integratiepolitiek met de intrede van inburgeringsprogramma's voor nieuwkomers. De ommekeer bestaat erin dat de ontvangende samenleving niet langer verantwoordelijk is voor het slagen van de integratie, maar dat migranten zelf worden geresponsabiliseerd. De Roo argumenteert dat die overslag de kansen voor de nieuwkomers helemaal vernauwd heeft tot het aanpassingsmodel. Verder geeft hij ook aan dat er zich in diezelfde tijdperiode een radicalisering voordoet in de publieke opinie, gestimuleerd vanuit extreemrechtse hoek, die vooral migranten van de tweede en de derde generatie met een moslimachtergrond viseert. Ten slotte schrijft De Roo in een vierde deel hoe het migrantenprobleem deel uitmaakt van de evolutie van de welvaartstaat. Hij geeft aan dat in het licht van de verhoogde druk op de welvaartstaat sinds de jaren tachtig, de responsabilisering van de nieuwkomers ten aanzien van hun integratie in lijn ligt met de responsabilisering van alle burgers die een beroep doen op voorzieningen van de welvaartstaat.

De constructie van het migrantenprobleem leest als een naslagwerk. Het boek biedt een uitvoerige beschrijving van de organisaties en mechanismen die actief waren in de verschillende periodes op het vlak van arbeidsomstandigheden, onderwijs, gezondheidszorg, huisvesting, verenigingsleven en politieke participatie in hoofde van migranten. De lezer krijgt een uitgebreid overzicht van de wijze waarop het herkennen van de allochtone gemeenschap als aparte bevolkingsgroep het migrantenprobleem vormgaf. De autochtone gemeenschap realiseerde zich dat de migranten niet langer te gast waren, maar deel uitmaakten van de samenleving. Volgens De Roo vormden de migranten in de ogen van de autochtone bevolking een probleem omdat zij zo 'anders' waren. Hoewel er volgens De Roo in theorie wel pogingen gedaan werden om de ei-

genheid van de migranten te behouden, bleven de verschillen tussen allochtonen en autochtonen in de praktijk gezien worden als hindernissen.

De Roo beschrijft hoe Belgen van vreemde origine leven in een fysieke, sociale en symbolische ruimte waarin zij moeizaam hun eigen collectieve en individuele identiteit kunnen ontwikkelen. Vanaf de prille erkenning, hun geboden in de jaren zeventig, werden zij gecategoriseerd als marginaal op meer dan één vlak. Vanaf de jaren negentig van vorige eeuw werd die achterstelling verbonden met hun etnische achtergrond. ‘Cultuur’ dook op als verklarende factor voor de sociaaleconomische achterstand van migranten. Het burgerschap kreeg in deze voorstelling van zaken zijn plaats als de uitdrukking van de mate waarin vreemdelingen al dan niet aansluiting vonden met de cultuur van hun gastland. Wie onvoldoende geïntegreerd is, vertoont dus een gebrek aan burgerschap. Het is binnen dit idee van burgerschap de morele plicht van de migrant om een brugfunctie te vervullen naar de autochtone samenleving. De rol van de samenleving beperkt zich tot het aanbieden van een inburgeringstraject. Inburgeringstrajecten leiden volgens De Roo echter niet tot gelijkwaardigheid en dat laat zich voelen bij de mensen van vreemde origine die gedupeerd blijven door discriminatie en uitsluiting. Ze blijven gecategoriseerd en gestigmatiseerd als ‘ongewenste vreemdelingen’ die een bedreiging zijn voor de politieke orde, het privébezit, de fysieke integriteit en de openbare orde.

De Roo geeft in zijn boek niet alleen weer hoe het migrantenprobleem geconstrueerd werd, hij formuleert ook oplossingen. Volgens hem is er een nood aan brugfiguren, aan een formele tussenplaats die mensen ertoe brengt om datgene te doen wat noodzakelijk bestaansrecht geeft aan iedereen. Het gaat om een vrijplaats die ingevuld wordt door mensen die zich geschoold hebben in de verschillende culturen en die vanuit hun professionele vorming in staat zijn om zowel op de plaats van de ene als van de andere te staan. “Zij moeten het initiatief nemen om binnen diverse domeinen allochtonen en autochtonen dichterbij elkaar te brengen, ze met elkaar te confronteren, ze uit te dagen, ze te stimuleren om in gemeenschappelijke initiatieven willens nillens met elkaar op te trekken.” (p. 499). De interculturele dialoog dient volgens De Roo door het beleid verdedigd te worden door gunstige voorwaarden ter zake te scheppen. Naast een serie aan empirische data, vinden we in het boek dus ook duidelijk de visie van de auteur terug. Zijn onderbouwde argumenten zijn overtuigend en komen overeen met mijn eigen ervaring in onderzoek naar jongeren van allochtone afkomst in het Vlaamse onderwijs.

Ten slotte schrijft De Roo dat het migrantenprobleem er altijd geweest is, omdat de aanwezigheid van vreemdelingen noodzakelijk is bij het zoeken naar de contouren en de grenzen van de eigen samenleving. Het vreemdelingenprobleem is vandaag echter uitgroeid tot een van de belangrijkste politieke issues. In die fascinatie voor de migranten is integratie volgens De Roo paradoxaal genoeg het probleem van de migranten zelf geworden. Hun achterstand wordt begrepen als een ‘cultureel’ verschil dat volgens het dominante discours een acute rem zet op actief burgerschap en op gerechtvaardigde participatie aan de welvaartstaat. Dit geldt volgens hem vooral voor die Belgen die ‘moslims’ genoemd worden. Ze worden volgens De Roo gereduceerd tot

een homogene gemeenschap die zich omwille van haar toegedichte specifieke kenmerken helemaal onderscheidt van de brede gemeenschap. Met zijn analyse roept Paul De Roo op een reflexieve houding aan te nemen ten aanzien van de problemen die vandaag kennelijk ervaren worden met migranten in de samenleving. Hoewel ik de herhalingen van bepaalde stellingen en feitelijkheden in het boek zou schrappen om de 575 pagina's te reduceren tot een meer behapbaar aantal, schenkt dit werk de lezer een diepgaand historisch overzicht en inzicht in hoe het migratievraagstuk vandaag een van de dwingendste politieke thema's is geworden.